



ספיר ויהלום

אוצר של אבני חושן, פנינים יקרים
חידושים, ביאורים ורעיונות נפלאים
שזורים ומשולבים סיפורי צדיקים
בדרכי טובים ואורחות ישרים

תפילה

משיעוריו ושיחותיו של
רבי מנחם מנדל פומרניץ שליט"א
אב"ד "באר ישראל"
וריש מתיבתא "עוז והדר"
מהדורת "קרן טללי ברכה"
תשפ"ו



כס"ד



כל הזכויות שמורות

"באר ישראל"

מיסדות תורה וחסד

Be'er Israel

Tora and Chesed Institutions

ע"פ דין תורה, ולהבדיל ע"פ הזכויות בכל המדינות, חל איסור להעתיק, לצלם, להדפיס, לתרגם או לאחסן במחשב או לקלוט בכל דרך שהיא כל חלק שהוא מן הספר. וכן אין לעשות כל שימוש מסחרי בחומר הנדפס. ואין הספר נמכר אלא על מנת שלא יעשה בו שימוש שלא כדין, ושארית ישראל לא יעשו עוולה.

נדפס בארץ ישראל

על נייר חו"ל שאין בו חשש הילול שבת



לשמיעת השיעורים: 02-803-9999

הפצה והזמנות: היכלי תורה

באירופה:

TEL. 44-191-430-0333

TEL. 44-191-430-0555

באר"ב:

TEL. (718) 437-0054

FAX. (718) 437-3514

בארץ ישראל

טל. 02-9924603

פקס. 03-5435884



תמונות כלי הכסף מקולקציית יעקב מרדנר,
המופיעות בכריכה ובשער, באריכות חברת "הצורפים"



HAZORFIM
SINCE 1952



סדר ועימוד: ש"ס

עיצוב כריכה ושער: מוטינאה



עבודה שבלב תפלה בכונה

סלת בלא פסלת

התפלה, עבודה שבלב היא, על כף אמרה תורה 'ולעבדו בכל לבבכם' (דברים יא ג), ודרשו חכמינו זכרונם לברכה (תענית ב.) כי הדברים מכוונים לעבודת התפלה שהיא בלב. נמצא שאם אין אדם מכוון לבו בשעת תפלה והוא מוציא הדברים בפיו ולבו בל עמו - אין תפלתו מתקבלת! תפלה זו אבדה חשיבותה ואין בה כח לפעל פעלות לטובה, שהרי העקר חסר!

חובה מטלת על האדם שלא לעשות תפלתו קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום, אשר על כן, עליו לסדר את התפלה במתינות לאמרה מלה במלה כשהוא מתבונן בפרוש המלים אותן הוא מוציא מפיו.

דא עקא, המפריע הגדול לכונת הלב הוא מחשבות שאינן ראויות העולות לפתע בדעתו של האדם ומבלבלות אותו מן הפונה הטהורה. לפיכך מטל על המתפלל לשים אל לבו בכל עת אשר עולה בלבו מחשבה זרה בעת התפלה, שלא יאריף להרהר בה אלא ידחנה מיד מדעתו.

ענין זה דרש הגאון הקדוש רבי יעקב אביחצירא זי"ע בספרו 'פתוחי חותם', על הפסוק (ויקרא ב ז) 'ואם מנחת מרחשת קרבנה סלת בשמן תעשה'.

המלה 'מרחשת' רומזת לתפלה אותה מרחש האדם בשפתיו, והיא אף עולה בגימטריא 'תפלות אל', ובא הכתוב להורותנו כי על התפלה להיות פסלת, בלא מחשבה זרה.

רמז נוסף יש באותיות המרכיבות את התבה 'הלב' כפי שהן נכתבות במלואן - ה"ה, למ"ד, ב"ת, עולות בגימטריה כמנין 'סולת', כי על הלב להיות דומה לסלת שהיא החלק הנבחר שבקמח, המברר והמנפה היטב, כך על הלב להיות נקי וזך מכל סיג ולכלוף. ובאפן זה תפלתו תעשה פרי ותעלה עד לכסא הכבוד.

רמז מקרבן העמר, הביא הרב הקדוש רבי משה אלקיים בריעה מקוֹז'ניץ זי"ע בספרו 'דעת משה' (פר' אמור), לחשיבות התפלה ללא מחשבות זרות.

העמר, פרש הרבי מקוֹז'ניץ, יתפרש בלשון 'אמר', והוא דבורי האדם בתורה ותפלה. וכל דבור ודבור של האדם צריך להיות שלם בכונה ובלא שתתערב בה מחשבה זעירה, וכאשר מתפלל האדם כראוי הרי הוא כמניף את העמר לפני ה'.

זהו מה שאמרו בזהר הקדוש (ח"ג קפח:): כי 'תנופה' היא מלשון 'תנו פה'. כלומר, בעת שיהודי נותן את פיו להלל ולשבח לפני ה' יתברך, העקר הוא שישתדל להוליך ולהביא את הדבורים הקדושים לשמי מרום.

וזו מה שפרש רש"י הקדוש (ויקרא כג יא), על פי חז"ל כיצד היא התנופה - מוליך ומביא, מעלה ומוריד, כדי לעצר רוחות רעות וטללים רעים.

כי בשעת התפלה צריך לעצר רוחות רעות, הרומזות למחשבות רעות ורצונות שאינם טובים. וכמו שנגאמר (תהלים נא יב) 'ורוח נכון חדש בקרבי', כאשר המלה 'רוח' היא מלשון רצון.

כי בעת התפלה צריך שיהיה עקר רצונו וכוונתו המלאה של האדם אל ה' יתברך לבדו. על ידי כך הוא זוכה שתפלתו תעלה למרומים ותשפיע עליו שפע ברכה והצלחה מלמעלה.

נמצאנו למדים, כי כמו הנפת העמר, בה מרמזת העלאת הדבור בתורה ובתפלה כלפי מעלה, כך צריכה להיות הנפת האמר - על האדם להעלות את תפלתו בטוהרה כדי שתהיה 'לפני ה' באמת. ועל ידי עצירת המחשבות והרצונות הזרים, תמשך התפלה שפע וברכה על האדם ולא תתערב בדברים חיצוניים.



הטלית הישנה של ה"ז

הקפידו צדיקי הדורות למאד שתהא תפלתם טהורה ברה ונקיה מכל מחשבה זרה, כפי העולה מהמעשים אשר לפנינו.

צרה גדולה התרגשה ובאה על אחד העשירים המפלגים שהתגורר בעיר לבוב הגדולה. אותו עשיר, היה איש רב פעלים ונכבד בעירו וחייו התנהלו על מי מנוחות, עד שביום מן הימים קפצה עליו רגזה של בתו הנערה שיצאה מדעתה והשתטתה באפן חמור.

פתאום, ללא כל הודעה מקדמת, החלה הנערה המשפלת והנבונה, טובת הלב ונעימת ההליכות, לצעק ולצווח, להשתולל בפראות ולשבר כלים בחמתה.

ההורים ההמומים לא ידעו את נפשם. הם מהרו לקחתה לרופאים ממחים ולפרופסורים גדולים, והללו בדקוה שוב ושוב אולם לא מצאו כל דרך לרפא אותה. עם חלף הימים הבינו ההורים כי אין זה מקרה רגיל של מחלת שגעון אלא שרוח רעה, דבוק של נשמה תועה, נכנסה והשתכנה בתוך גופה. הדבוק מצא מנוח לנפשו בתוך הנערה האמללה, והוא מסרב לצאת משם.

באותה עת, כהן בקדש ברבנות לבוב, הגאון רבנו דוד הלוי סג"ל הנודע בשערים על שם ספרו 'טורי זהב', מנושאי כלי השלחן ערוף ומנחילי התורה בישראל לדורות עולם.

כשהבין העשיר, שאין מדבר במחלה גופנית, כזו שנתנה רשות לרופאים לרפא, שם פעמיו לבית רבנו הט"ז.

עם כניסתו לחדר, פרץ בבכי מר ודקות ארכות חלפו עד שנרגע מבכיו, והחל לתאר את סבלו וסבל בני משפחתו ממצבה הנורא של בתו הנערה שנכנס בה דבוק ועיניהם רואות וכלות.

הביט הט"ז בעשיר ונענה לו, כי אמנם הוא מרחם עליו מאד והוא משתתף בצער הקשה, אך מה יעשה וידו אינה משגת בענינים שכאלה ואין לו ידיעה כיצד נתן להוציא את הדבוק. אלו היה בכחו לפעל פעלות כדי להחזיר את הנערה החולנית לבריאותה ולשפיותה, בודאי שהיה עושה זאת, אך מעולם לא התנסה בכגון אלה, וצר לו כי עליו להשיב את פניו ריקם.

משראה העשיר כי הט"ז מסרב להתעסק בענין זה, עלה בדעתו רעיון. הוא פנה אליו ואמר, כי מבקש הוא ממנו בקשה אחרת, שיאיל להתארח בביתו ולכבדו בבקור נימוסין.

ההגיון שעמד מאחורי הבקשה היה, שיש בכח התורה והצדיקים לפעל ישועות ולהשפיע שפע ברכה בעצם בקורם בבית, ובודאי כח רב טמון בראיתם, אם בעצם הבטתם על החולים ואם בכך שהחולים מביטים על מאור פניהם, ושמה בכך תמשך להם הישועה.

לבקשה זו לא ראָה רבנו בעל ה'טורי זָהב' כל סָבָה לְסָרֵב, והוא אָמַר לְעֵשִׂיר כִּי הוא מוֹכֵן וּמְזַמֵּן לְבוֹא לְבַקֵּר בְּבֵיתוֹ תַּכְף וּמִיָּד. שְׂמֵחַ הָעֵשִׂיר מְאֹד וּבְקִשׁוֹ לְעֵלוֹת לְמַרְכָּבָתוֹ הַמְּפֹאָרֶת הָעוֹמֶדֶת בַּחוּץ, וּלְנִסְעַ עִיָּד עִמּוֹ לְבֵיתוֹ שֶׁבְּמִרְכֵּז הָעִיר.

כְּשֶׁהִגִּיעַ הָעֵשִׂיר, מְלוֹה בְּאוֹרְחוֹ הַחֲשׂוֹב אֶל הַבֵּית, עֲמֵדָה שָׁם הַנְּעִרָה הַחוֹלְנִית.

לְמַרְבֵּה הַפֶּלֶא, תַּכְף עִם כְּנִיסָתוֹ שֶׁל רַבְּנוּ הַט"ז, סוֹבְבָה הַנְּעִרָה אֶת פְּנִיָּה לְכוּוֹן אַחֵר, וְהַכְרִיזָה בְּקוֹל גְּבוּהָ: "בְּרוּךְ הֵבֵא, רַבְּנוּ!"

שְׁאֵלָה הַט"ז: "מִדּוּעַ הִסְבַּתְתְּ אֶת פְּנִיָּךְ לְאַחֹר תַּכְף בְּכְנִיסָתִי לְבֵיתִי, וּמִדּוּעַ, מִצַּד שְׁנִי, קָרָאת לִי בַתָּאֵר 'רַבְּנוּ' וְקִדַּמְתְּ אוֹתִי בְּבִרְכַּת 'בְּרוּךְ הֵבֵא'?"

נִעֲנֶתָה הַנְּעִרָה וְאָמְרָה: "יָדַע מֵעֵלְתוֹ כִּי בְּעוֹלָמוֹת הָעֲלִיוֹנִים קוֹרְאִים לָכֵם בְּשֵׁם: 'מוֹרְנוּ וְרַבְּנוּ הַגָּאוֹן רַבִּי דָּוִד, בְּעַל טוֹרֵי זָהָב'. וְדוֹקָא מִפְּנֵי גְדֹל חֲכַמְתְּכֶם וְצַדִּיקְתְּכֶם, נֶאֱלָצְתִּי לְהִסְתַּוְּבֵב לְצַד הַשְּׁנִי, שְׁכֵן הַרְשָׁעִים אֵינָם יְכוּלִים לְהַבִּיט בְּפְנֵי הַצַּדִּיקִים".

שָׁמַע בְּעַל ה'טורי-זָהָב' אֶת דְּבָרֵי הַנְּעִרָה וְאָמַר לָהּ: "אִם אַכּוֹן נִכּוֹן הַדָּבָר שֶׁיֵּשׁ לִי מֵעֵמֶד וְחִשְׁבוֹת בְּשָׁמַיִם מִמַּעַל, הַרִינִי גּוֹזֵר בְּכַח הַתּוֹרָה וּבְכַח הַחֲדוּשׁ שֶׁחֲדַשְׁתִּי הַיּוֹם בְּדַבְּרֵי הַטוֹר, שֶׁתִּרְצֵתִי דְּבָרָיו בְּאֵמֶת וּבִישׁוּר, שֶׁנְּעִרָה זוֹ תִּזְכֶּה תַּכְף וּמִיָּד לְרַפּוּאָה שְׁלֵמָה, וְהַדְּבוּק הַנִּמְצָא בְּתוֹכָהּ יַעֲזֹבָנָה עַל אֲתֵר וַיֵּצֵא מֵאֲצַבַּע קִטְנָה שֶׁל רַגְלָהּ, בְּאִפּוֹן שְׁלֵא יִזְיַקְנָה וְלֹא יִזְיַק לְאַחֵרִים!"

אָה סִיִּם הַט"ז אֶת דְּבָרָיו, וּמֵאֲצַבָּעָהּ שֶׁל הַנְּעִרָה נִשְׁמַע קוֹל חֲבָטָה. לְפִתַּע פְּתֹאוֹם הַנְּעִרָה הַחֲלָה מְדַבֶּרֶת בְּקוֹלָהּ הַרְגִיל וְחֲדָלָה מִשְׁגַּעוֹנוֹתֶיהָ לְחִלוֹטִין!

בְּהִתְרַגְּשׁוֹתוֹ הַגְּדוֹלָה בְּקִשׁ הָעֵשִׂיר לְהַעֲנִיק לְרַבְּנוּ הַט"ז מִתְּנָה נְאוֹתָה עַל הַנֶּסֶם וְהַפֶּלֶא שְׁחוֹלֵל לְמַעַלָּה מִדְּרָךְ הַטְּבַע, כְּלִי כֶּסֶף וְכִלֵּי זָהָב יְקָרִים מְאֹד, אָה הַט"ז מֵאֵן לְקַחַת אֶת הַמִּתְּנוֹת וְהַדּוֹרוֹנוֹת שֶׁהֲצִיעַ לוֹ הָעֵשִׂיר.

פְּנָה אֵלָיו הָעֵשִׂיר בְּהַצָּעָה מְקוֹרִית וְאָמַר לוֹ: "אִם אֵין רְצוֹנוֹ שֶׁל רַבְּנוּ לְקַבֵּל מִמֶּנִּי כֶּסֶף וְזָהָב, דְּבָרִים גְּשָׁמִיִּים, בּוֹדָאִי לֹא יִסְרַב לְקַבֵּל מֵאֵתִי טְלִית צָמֵר מְצִיצָת, חֲדָשָׁה וּמְהֻדָּרֶת בְּיֹתֵר".

בְּאוֹתָהּ שָׁעָה שֶׁבִּקֵּר הָעֵשִׂיר בְּאֲכֻסְנֵי הַט"ז, הִבְחִין שֶׁטְלִיתוֹ יִשְׁנָה מְאֹד, בְּלוּיָהּ וְדַהוּיָהּ, וְסָבַר הָעֵשִׂיר כִּי מִתְּנָה כְּזֹאת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ הַדּוֹר מְצוּהָ וְנוֹי תּוֹרָה וּתְפִלָּה, בּוֹדָאִי יִשְׂמַח הַט"ז לְקַבֵּל.

אמנם ה"ז עמד על שלו ומאן לקבל את הטלית, וכראותו את אכזבת העשיר נענה ואמר לו: "אגלה לך את סבת הדבר שאני ממאן לקחת ממך את הטלית: אין זה בגללך חלילה, אלא בגלל שאין רצוני בטלית חדשה כלל, שכן טלית ישנה זו יכולה להעיד עלי בבית דין של מעלה, שמעולם לא חשבתי מחשבות זרות בשעת תפילתי!

חבל לי להפסיד טלית שיש בכחה להעיד כזאת ולהחליפה בטלית אחרת, אפלו תהא חדשה ומהדרת".

מובן, שאנו הקטנים איננו מתימרים להגיע לאפס קצה של מדרגת רבנו ה"ז, אך מטל עלינו לכל הפחות לאחז בשפולי גלימתו, וכל אדם לפי דרגתו הוא, עליו לעשות כל שבכחו כדי להשתפר יותר בכונת התפלה בטהרת הלב, שכן דבר זה, הוי אומר העבודה והשפור העצמי, ביד כל אדם הוא!

ואין ספק כי המתמיד בעבודה זו, יתעלה עוד ועוד עד שיגיע לבסוף לדרגות נעלות ביותר!

עצה לדבר, נשמעה מפי הרב הקדוש רבי שלמה מבאבוב ז"ע.

תפלתו של הרבי מבאבוב היתה מסכת בפני עצמה. הוא היה שופך את נפשו בפעל ממש לפני האלקים, וסוחר עמו בהתלהבותו את כל הצבור המסתופף בצלו.

פעם שאל אותו אחד שראה עצמו כאיש תרבותי המתנהג לפי רוח הזמן, מדוע נוהג הוא להרים קולו בתפלה, הלא הקדוש ברוך הוא ישמע גם כשיפנה אליו בלחישתו?

השיבו רבי שלמה'לי: "ישראל קדושים אינם מגביהין קול בתפלה כדי שישמעו אותה למעלה, עקר הצעקה היא צרף שלנו כדי לטהר ולזכר מחשבות הלב בזמן התפלה".



אין שלם מלב שבור

מן המעשה הבא אשר לפנינו, עולה חמרת המחשבות הזרות, ועד כמה יש בכחן להזיק ולהפריע לקבלת התפלה. כמו כן נוכל ללמד ממנו מהי הדרך שבה נוכל להתגבר עליהן ולדחותן מעם פנינו שלא יבואו ויטרדונו בעת התפלה ועל ידי זה נזכה ללב שלם נקי וטהור.

רגיל היה רבנו הבעל שם טוב הקדוש להתחיל את תפלת היום הקדוש בהשקמה, ולפתח ב'אנעים זמירות' כבר בשעה מקדמת, אולם באותה שנה בה התרחש ספורנו, אחר הבעל שם טוב להפגס לבית המדרש.

התלמידים פלם מוכנים היו לתחלת התפלה, והבעל שם טוב סגור ומסגר בחדרו. חלפו רגעים ושעות, וככל עמדו נבוכים, מדוע לא בא רבם הגדול לבית המדרש פהרגלו?

רק לאחר זמן ממש, הגיע הבעל שם טוב לבסוף, כשעל פניו שורה רצינות ואימת הדין, אף התפלה עדין לא החלה.

הבעל שם טוב התישב במקומו, והניח את ראשו על הסטנדר שלפניו, כשהוא שקוע במחשבות עמוקות, מדי פעם נשא את ראשו ושוב חזר והרפינו.

לבסוף, כאשר רמז שיתחילו בתפלה, נגש תלמידו הרב הקדוש רבי דוד פורקס זי"ע, שהיה משמש כחזן קבוע בתפלות הימים הנוראים, אל העמוד.

נשא הבעל שם טוב את עיניו אל העמוד, וכאשר ראה את רבי דוד, החל לגער בו בקול לתדהמת כלם: "זקן אשמאי! להיכן פניך מועדות?! סבור אתה שהנה ראוי לשמש כשליח-צבור?!"

רבי דוד עמד נבוה, ופניו החוריו והאדימו חליפות. הוא לא הבין מה פסול מצא בו הבעל שם טוב. הלא בכל שנה ושנה עובר הוא לפני התבה, והבעל שם טוב נהנה מתפלתו מאד, ומה ארע כעת? שמה חטא בדבר מה?

נסוג רבי דוד לאחוריו ובקש לרדת מהעמוד, אף אז קרא הבעל שם טוב לעברו לעמד במקומו, ולהתחיל בתפלה.

נקל לשער כיצד היתה נראית תפלתו של רבי דוד. לבו שבור היה לרסיסים, ועיניו זלגו דמעות ללא הרף, עד שלא הצליח רבי דוד להתרכז במלים שהוא מוציא מפיו, וכל דבריו היו צעקה ובכייה אחת ארפה בלב נשבר.

כה התפלל רבי דוד לארץ כל היום פלו, עד למוצאי היום הקדוש.

כאשר שבה השכינה הקדושה למעונה ברקיע השביעי, נגש רבי דוד בחשש אל הבעל שם טוב, ושאל:

"רבי, האם ראית בי דבר מגנה חלילה ביום הקדוש הזה, שהצריך לבזותני כה בפני הקהל?"